

Коста МИЛУТИНОВИЌ

ВИЗИЈАТА НА Д. ТУЦОВИЌ ЗА ФЕДЕРАЦИЈАТА НА БАЛКАНСКИТЕ СОЦИЈАЛИСТИЧКИ РЕПУБЛИКИ

I. Првите федералистички теоретичари кај Србите

Идејата за балканската федерација е од постар датум одошто обично се мисли. Првите федералистички теоретичари кај Србите се јавуваат со свои студии и расправи за органското решение на Источното прашање во рамките на балканската федерација уште во почетокот на шеесеттите години: Михаило Полит-Десанчиќ (1862), Светозар Милетиќ (1863) и Владимир Јовановиќ (1863). Додека претставниците на тогашната српска граѓанска демократија ја замислувале реализацијата на своите федералистички сфаќања преку постепена еволуција и со внатрешни реформи, дотогаш првите српски социјалисти ги планирале и пропагирале остварувањата на своите далекусежни федералистички концепции преку социјална револуција и општествена трансформација.

Од првите српски социјалисти Светозар Марковиќ прв ја навестил идејата (мислата) за заедништвото на нашите народи во своето познато дело „Србија на Истоку“ (1872), која поконкретно ја разработил и дополнил во својата последна студија „Социјализам или друштвено питање“ (1874), која со право е означена како негов политички тестамент, изразен во следната негова визија на иднината: „Источна Швајцарија би била најсилниот магнет да ги привлече ослободителните словенски народи на Балканскиот полуостров, а ако тие самите порано се ослободат, тие самите би имале интерес да стапат во потесна заедница со своите браќа Срби и Хрвати преку Сава и Дунав...“

Васа Пелагиќ ковал планови за балканско-подунавско-карпатска федерација (или конфедерација, бидејќи тој со овие државно-правни поими се уште не имал расчистено). Овие свои

смели планови тој ги скицирал како политички изгнаник во Букурешт 1884 година. Пелагичевиот текст носи наслов: „Споменица Кошуту Лајошу и осталим патриотима Румуна, Маџара, Срба, Бугара, Грка, Хрвата, Словенаца, Словака, Русина и Албанеза“. Овој напис е печатен по смртта на Пелагик. Не е утврдено дали истиот воопшто дошол до рацете на самиот Лајош Кошута и дали меѓу нив двајцата бил остварен некаков контакт. Меѓутоа, без оглед на тоа, Пелагичевиот напис има свое несомнено значење и своја историска вредност. Сосема случајно во исто место, во Кјутај — Мала Азија, двајцата провеле неколку години, само што Кошут бил како политички емигрант, а Пелагик како затвореник. Двајцата во туѓина, далеку од татковината, дошле до слични уверувања за важноста од поврзување на поробените народи во заедничката ослободителна борба и за нивното обединување во голема федерација или конфедерација, само што Кошут до таквите сознанија дошол како национален револуционер, а Пелагич како социјалист.

II. Туцовиќ и Маркс

Во историскиот развој на работничкото движење и социјалистичката мисла не само во Србија туку и во целиот Словенски Југ до Првата светска војна најистакнато место зазема Димитрие Туцовиќ. Тој претставува веќе целосно изграден марксист, кој стои на висината на современата марксистичка мисла и класното работничко движење кај големите европски народи. Без сомневање, најточна оценка за вредноста на Туцовиќ дал Моша Пијаде со следните значајни реченици: „Кога ја започнал својата политичка дејност Туцовиќ бил млад човек од 20 години, завршен матурант. Меѓутоа, уште тогаш тој бил изграден марксист, кој сигурно владеел со теоријата и знаел истата да ја стави во служба на борбата за ослободување на работничката класа на својата земја. Уште од почетокот на својата дејност како во клубот на студентите-социјалисти, така и при формирањето на првите синдикални организации, при формирањето и покренувањето на „Работнички новини“ и во дискусиите во кои е подготвувана идеолошката база на партијата, тој останува до својата смрт непомирлив непријател на сите малограѓански и буржоаски влијанија во работничкото движење...“.

Во рамките на широкиот и сеопфатен комплекс на Туцовиќевиот револуционерен марксизам, едно од централните места зазема балканското прашање. Српските граѓански историчари, скоро без исклучок, поаѓајќи од своите тесни класни позиции, го оспорувале Туцовиќевото вистинско чувство и разбирање за балканското прашање, исто така како што тоа

порано му го забележувале и на Светозар Марковиќ. И во едниот и во вториот случај тие покажале дека не се во состојба да разликуваат патриотизам од национализам. Српските граѓански историчари, кои се обидуваа да го непираат патриотизмот на еден Марковиќ или на еден Туцовиќ, водејќи единствено сметка за класата на која ѝ припаѓале и ѝ служеле, го идентификувале поимот буржоазија со поимот нација и го оспорувале патриотизмот на секој кој не припаѓал на буржоазијата и не служел на нејзините интереси. Во времето на српско-турските војни првите српски социјалисти од страна на српската владеачка класа биле прогласувани за „антидржавни елементи“. Во времето на анексионистичката криза и балканските војни Туцовиќ и неговите другари биле обвинувани од големосрпската буржоазија како дефетисти. Во предвечерјето на првата светска војна, кога народните пратеници на Социјалдемократската партија на Србија во Народната скупштина зборувале и гласале против воените кредити, претседателот на српската кралевска влада Никола Пашиќ собрал ефтини аплаузи од страна на ревноското владино мнозинство, затоа што се обидел да ги прикаже социјалистите како божемни „антидржавни елементи“. Меѓутоа, кога во почетокот на одбранбената војна против туѓинската агресија и империјалистичката наезда Туцовиќ погинал на борбеното поле, дури тогаш постанало јасно и на пошироката јавност дека Пашиќевите обвинувања биле невестинити во судбоносните часови, кога била неопходна концентрација на сите народни сили во борбата против надмоќниот непријател.

Туцовиќ отишол чекор понапред од Светозар Марковиќ во поставувањето на балканското прашање и уште поостро ги диференцирал разликите помеѓу буржоаските и социјалистичките концепции за решавањето на ова сложено прашање. Туцовиќ докажува дека балканското прашање може да биде правилно решено само во рамките на една поширока политичка заедница, во рамките на една поширока економска целина:

„Ние социјалдемократите во поглед на националната слобода се разликуваме од буржоазијата. Бидејќи, буржоазијата сака слобода за својот народ по цена на уништувањето на слободата на другите народи. Ако Македонија би се присоединила кон Бугарија, тогаш на секој Бугарин, кој би бил ослободен, би доаѓале по еден или повеќе заробени Срби, Грци, Румуни, Турци итн.(...) Ние сакаме слобода на својот народ не уништувајќи ја притоа слободата на другите. Оваа цел може да се постигне на Балканот единствено со создавање на една политичка целина, во која сите народи би биле потполно рамноправни: и Србите, и Бугарите, и Грците, и Румуните, и Цинцарите, и Циганите, без оглед на тоа во која област пред некол-

ку векови кој владар владеел. За вакво решавање на балканското прашање единствено е способна да се бори социјалната демократија“.

Концепцијата на Туцовиќ за балканското прашање се разликува од концепцијата на Светозар Марковиќ по тоа што Туцовиќ многу подетално бил запознат со Марковата интерпретација на Источното прашање. На Туцовиќ му припаѓа историската заслуга што уште во првата годишнина на марксистичкото списание „Борба“, кое тој го покренал и уредувал (1910—1914) и преку него ја информирал јужнословенската јавност за основните прашања на научниот социјализам, то публикувал и преводот на познатата Маркова статија „Што ќе остане од Турција во Европа“. Напишана и објавена уште во 1853 година, оваа статија не е препечатувана ниту преведувана сè до 1910 година, кога е преведена и објавена скоро истовремено и на германски и српско-хрватски јазик. Донесувајќи ја на уводното место во своето списание „Борба“, во превод на Душан Поповиќ, Туцовиќ истакнува: „Статијата е посебно значајна за југословенската социјалистичка демократија не само по длабочината и точноста на определените погледи, кои до денес во најголемиот дел се потврдени и од историскиот развој, туку и со тоа што на најсјаен и најавтентичен начин ги демантира толку пати изнесуваните невистини како божем Маркс бил противник на Јужните Словени“. Во своите тези Маркс изнесува нови аргументи со кои ја образложува својата концепција за решавањето на Источното прашање.

Олдушен и бескомпромисен противник на секаква завојувачка агресија и империјалистичка политика, Маркс не сакал ниту да слушне за било каква територијална поделба на европска Турција меѓу одделните големи сили. Според Марковата концепција, единствено правилно демократско решение на Источното прашање би било разделувањето на европска Турција и создавање слободни и независни народни држави на Балканскиот полуостров: „Идниот мир и напредок на човештвото се наоѓаат со тоа во најинтимна врска“.

Истата година Маркс уште поодредено и поконкретно ја изразува истата мисла и особено подвлекува дека европска Турција може на најдобар начин да биде заменета со формирање на „една федеративна република на словенските држави...“

Врз овие широки и сеопфатни тези Карл Маркс ја развил и изградил својата концепција за федерацијата на балканските социјалистички републики на Димитрие Туцовиќ. За созревањето и натамошниот развој на неговата концепција од посебно значење била младотурската револуција од 24 јули 1908 година. Таа далеку одекнала надвор од границите на балканските држави и неа ѝ е припишувано значително поголемо опште-

ствено значење одошто таа навистина имала. Младотурската револуција ја поделила Втората интернационала во три групи: австриски, германски и унгарски социјалдемократи — со исклучок на крајната левица — сметале дека Австро-Унгарија треба да ја наследи европска Турција, или во најмала рака, активно да учествува по поделбата на интересните сфери на Балканот. Француската социјална демократија, на чело со Жан Жорес, ја поздравила младотурската револуција како напредно движење и верувала дека Турското Царство може со внатрешни реформи да се трансформира во модерна, европска, уставна и парламентарна држава. Најправилен став сепак заземале балканските социјалисти, посебно српските и бугарските, кои во ова посебно значајно прашање нашле заеднички јазик и солидарно истапиле пред Интернационалата. Самиот пак Тучовиќ побрзал во Софија, дошол во контакт со бугарските социјалисти, расправал заедно со нив неколку дена и составил еден меморандум, кој во името на двете партии бил упатен во Копенхаген под наслов: *„Меморандум од Српската социјалдемократска партија и Бугарската социјалдемократска работничка партија од Интернационалниот конгрес во Копенхаген за состојбата во Турција“*. Во овој документ, покрај останатото, се вели:

Младотурското движење се разгоре во моментот кога анархијата во Македонија достигна свој врв и кога Турција се наоѓаше пред повторна интервенција на големите сили, а Европа пред опасноста од нови конфликти (...). Од тие причини младотурската акција била поздравена како историски фактор кој ќе подвлече една дебела линија преку калкулациите на капиталистичките земји од Европа. Неа ја сметале како среќен излез од општата опасност, а младотурците изгледале како неочекувани спасители на својата земја и светскиот мир (...). Наша должност е сега пред социјалистичкиот свет да утврдиме дека младотурците ниту едно од своите ветувања не исполнија. Напротив, тие со своето злочинско и насилничко дело далеку го надминаа стариот режим на Абдул Хамид (...). Додека стариот режим се обидуваше своето владеење во овие области да го оддржи надразнувајќи ги едни народности против други, младотурците настојуваат своето самовластие од сите нации во својата земја да го овековечат со директен, механички притисок од најгруб вид: со опсадна состојба, со истребување на населението, со загушување на секакви движење и убивање на сè живо“.

Иако овој меморандум на српските и бугарските социјалисти бил поткрепен со цела низа конкретни примери за првата состојба на работите во Турција и за позадината на „ре-

формите“ на младотурскиот режим, тој сепак останал само глас на изгубениот во пустиња. Западноевропската социјална демократија и овој пат остана глува и нема за сите овие извици.

III. Противник на австромарксизмот

Скоро во исто време се одржани две значајни социјалистички конференции кои имале пошироко значење за натамошниот развиток на работничкото движење и социјалистичката мисла кај јужнословенските и балканските народи. Првата била југословенската социјалистичка конференција, која е одржана во Љубљана на 23 ноември 1909 година. Иницијатори за овој состанок биле словенечките социјалисти, а присуствувале делегати од социјалдемократските партии од Словенија, Хрватска, Славонија, Војводина, Босна и Херцеговина, Далмација и Истра, потоа од Австрија, Чешка и Италија. На конференцијата како посматрач присуствувал и Димитрие Туповиќ. По iscrпната дискусија биле донесени заклучоци, познати под името „Тиволски резолуции“, кои во основа би можеле да се сведат на следните три основни тези:

1. Сите Јужни Словени прават еден народ и затоа треба со сите сили да се работи за неговото конституирање.
2. Обединувањето на Јужните Словени треба да се изврши во границите на Австро-Унгарија, која би се претворила во конфедерација на народите.
3. Ова обединување може да се изврши само во рамките на национално-културната автономија.

Критички анализирајќи ги овие основни тези на „Тиволската резолуција“ Едвард Кардељ утврдил: „Во тие напори словенечката социјалдемократија не била доследна. Австромарксистичките влијанија во неа сепак превагнале и оневозможувале таа да може да изработи доследна револуционерно-демократска национална програма и врз нејзината основа да изврши мобилизација на најшироките народни маси. На таканаречената Тиволска конференција во 1909 година Социјалдемократската странка застанала на интегралното јужнословенско становиште, за целосно јазично и културно претопување (слевање) на јужнословенските народи, но односот кон Австрија по прашањето на средствата за национално-ослободителната борба не го расчистила. Таквиот став бил резултат на логичниот заклучок од погрешната дефиниција на националното прашање како културно прашање (...). Со таквиот став социјалдемократијата уште повеќе се изолирала од најмасовниот носител на националното движење, од селанските маси, кои оделе по буржоаските странки“.

Само шест недели по Тиволските конференции во Љубљана е одржана Балканската социјалистичка конференција во Белград, на 7, 8 и 9 јануари 1910 година. На овој собир присуствувале делегати на работничките партии од Србија, Босна и Херцеговина, Хрватска и Славонија, Словенија, Румунија, Бугарија, Турција и Грција и претставници на социјалистите од Македонија и Црна Гора. Главен референт бил самиот Туцовиќ, кој целиот проблем го поставил врз следните основи:

„Групирањето и взаемноста на земјите и народите на Балканот претставува единствениот пат кој води кон стопанско, национално и политичко ослободување. Сојузот и заедницата на слободните балкански народи треба да претставува целта на сите кои со денешната состојба не се задоволни. Таквата заедница со одушевување би ја прифатила социјалната демократија на Балканот чија работа и успеси зависат од општиот народен напредок. На тој начин ние стоиме на иста подлога на која стои и социјалистичката Интернационала, на ставовите на Штутгарската резолуција за колонијална политика (...). Нека овој ден биде историски по тоа што ќе го постави темелот на заедничката акција на социјалната демократија од Трст до Црното море и Цариград“.

На овој собир, по рефератот на Туцовиќ, дошло до начелен судир меѓу две спротивни гледишта: марксистичкото, што го застапувал и самиот Туцовиќ и австромарсистичкото, кое се обидува да го брани Јурај Деметровиќ, еден од делегатите на Социјалдемократската партија на Хрватска. Уште на Тиволската конференција во Љубљана Деметровиќ во својот реферат на следниот начин се обидел да го образложи своето австромарсистичко гледиште:

„Националната автономија претставува спротивен поим на сите најразлични државни и историски права. Таа самата по себе претставува врв и совршенство на националната мисла воопшто, бидејќи според неа секој поединец, секој човек, припадник на еден народ, без оглед дали се наоѓа на крајниот север или на југ од оваа државна заедница, живее како член на својот народ и во врска со него“.

На белградската конференција Деметровиќ не само што останал доследен на својот австромарксистички став, туку му забележал на Туцовиќ дека тој води сметка само за потребите на Србија и Бугарија, а балканското прашање не може да се дели од јужнословенското прашање, дека тоа со него претставува една органска целина и од тие причини резолуцијата треба „да се постави од аспект на единствена нација“. Во својот одговор на Деметровиќевите приговори, Туцовиќ ги изнел следните аргументи:

„Речено е дека во резолуцијата начелно се води сметка само за потребите на Србија и Бугарија, Српската социјална демократија, како иницијатор за овој состанок, немаше наме-

ра ниту пак помислуваше истиот да го свика затоа што сакаше да ја спасува Србија од нејзината денешна положба. На мислата и потребата за свикнување на оваа конференција нè наведе внимателното разгледување и анализирање на целокупната состојба на Балканскиот полуостров и заедничкиот интерес на сите социјалистички партии“.

Високо издигнат над тесно-српските и специфичните балкански интереси и потреби, стоејќи на принципиелните социјалистички позиции, Туцовиќ со овие аргументи ги истакнал заедничките интереси и потребите на подармените народи и на Балканот и од Подунавјето:

„Во колонијално ропство се наоѓаат и Југословените во Австро-Унгарија и народите на Балканот. За нас социјалдемократите е јасно дека ако тие области добијат можност за самостоен стопански развој, со тоа ќе биде ставен темелот и на националното единство и на политичката, заедница и на културното единство. Другарот Деметровиќ погрешно се устремува кон последиците наместо кон нивните причини. Прашањето на националноста е второстепено, а прашањето за стопанскиот опстанок е причина за сè, тоа е првостепено“.

Објективно на Туцовиќ не можело да му се приговори за наводното отсуство на разбирање за исклучително тешката политичка положба на работничките партии во Австро-Унгарија, каде што народот не бил само економски експлоатиран туку и национално угнетувач. Имајќи разбирања за специфичностите на секоја покраина и на секој народ посебно, Туцовиќ го префрла тежиштето на нивните заеднички интереси, streмижи и потреби:

„Ние знаеме дека другарите во Австро-Унгарија се наоѓаат во посебна положба. Но сепак, и нашите и нивните потреби се во основа исти и затоа тие во принцип можат да ја прифатат нашата резолуција. Другарот Деметровиќ би направил многу подобро ако ни зборуваше за лошата положба на југословенските области во Австро-Унгарија, отколку што ни зборува за слабостите на балканските држави“.

Во донесената резолуција, која е усвоена врз основа на предлогот од Туцовиќ, се изнесени основните тези за решавањето на балканското прашање. Во резолуцијата особено се истакнува:

„Сите напредни сили на народите мораат да тежнеат да се ослободуваат од партикуларизмот и затвореноста кои одговараат единствено на патријархалноста и ограниченоста на начинот на живеење на село, чистите граници кои ги разединуваат било народите со ист јазик, иста народност и култура или пак областите кои едни на други се стопански и политички упатени и посредните и непосредните туѓи режими кои го отргнуваат народот од рацете на сопствената судбина“.

Резолуцијата истакнува дека решението на балканското прашање „може да се постигне единствено ако се збијат стопанските сили во целина, со отстранување на вештачки поставените граници, овозможувајќи целосна заемност и заедништво во живеењето и одбраната од заедничката опасност“. За јужнословенската федерација и балканската конфедерација во резолуцијата ништо конкретно не се зборува, но во нејзината четврта точка се предвидува дека за наредната балканска конференција се планира да биде изработена и „формулирана програма на нашите политички и национални барања“...

Во завршниот збор, по усвоената резолуција, Туцовиќ зборувал помирувачки, минувајќи преку сè што ги разделувало хрватските и словенечките социјалисти од српските и бугарските, избегнувајќи ја директната осуда на австромарксистичките скршнувања и укажувајќи на тоа што ги поврзува и спојува работничките партии на сите јужнословенски и балкански народи во еден фронт против заедничкиот класен непријател:

„Помеѓу нас и другарите во Австро-Унгарија по принципелните прашања нема никакви разлики. Единствено што тамошните другари бараат е во резолуцијата да се води сметка и за националното прашање во Австро-Унгарија. Дobar излез е најден во тоа што во четвртата точка на одлуката е ставено во должност на партиите до наредната конференција да се подготви наша национална програма и тогаш нашите другари од Австро-Унгарија ќе бидат во целост задоволни. Нашата српска социјалистичка партија секогаш била готова (спремна) да ја олесни положбата на другарите во Австро-Унгарија, доколку таа била отежната како резултат на взаемниот шовинизам. Ние отворено изјавуваме: не е српската влада таа, не се српските бајонети тие кои ќе извршат обединување на југословенството. Тоа се народните маси, кои со создавање и извојување услови за натамошен културен напредок ќе се извојуваат себе си и слободата“.

Туцовиќ не се ограничувал само на тоа да напише повеќе статии за историското значење на првата балканска социјалистичка конференција во српскиот печат, во „Радничке новине“ и во списанието „Борба“, туку напишал и една важна статија за истата материја за угледното германско списание „Die neue Zeit“, кое го уредувал Карл Каутски, еден од лидерите на Интернационалата. Во оваа статија Туцовиќ исцрпно и документирано ја изнесува економската и политичката состојба на Балканот, ја подвргнал под критика политиката на големите сили по Источното прашање, остро ги осудил шивните завојувачки империјалистички аспирации на Балканот, ги цитирал и објаснил основните тези од резолуцијата на првата балканска социјалистичка конференција и завршил со следната порака до европската социјалистичка јавност:

„Остварувањето на овие заклучоци, без сомневање ќе наиде на големи тешкотии. Постојните влади на Балканот и во Источна Европа ќе направат сè за да ги осуетат. Меѓутоа, мир на Балканот ќе нема сè додека овие заклучоци не се остварат. Единствено тие претставуваат решение за Источното прашање“.

До втора балканска конференција на која требало да бидат формулирани ставовите за националното прашање, не дошло во тој момент. За тоа постојат различни хипотези, помалку или повеќе убедливи. Меѓу најреалните е претпоставката на Јован Марјановиќ:

„Како причина за тоа обично се наведуваат расправиите меѓу „тесните“ и „широките“ во Бугарија, и дека „тесните“ не се согласувале во никој случај на конференцијата да присуствуваат и „широките“. А сигурно е дека тоа не била единствена причина, туку за тоа придонеле и разијдувањата помеѓу „југословенското“ и „балканското“ сфаќање на патиштата за решавање на националното прашање“.

Меѓуто, и покрај сите начелни разијдувања помеѓу српските и хрватските социјалисти Туцовиќ и натаму одржувал тесни врски со хрватските социјалисти, одел често пати и во Загреб и настојувал со нив да најде заеднички јазик. Така само по неколку месеци, тој заминал и присуствувал на собранието на Социјалдемократската партија на Хрватска и говорел на нејзината седница, каде што бил бурно поздравен. Во својот говор тој се осврнал токму на најчувствителното прашање и на следниот начин ги поставил работите:

„И ние сме принудени да се занимаваме со националното прашање. Ако е расправата народна, како што тоа го спомена другарот Скарет, најголема пречка за нормална работа на социјалната демократија во Австро-Унгарија, претставува расправата меѓу малите државички на Балканот, која е гробар на напредокот на сите балкански народи. Таа борба се однесува на нас, бидејќи од неа зависат и нашите услови за работа. И вие самите констатиравте дека велеиздајници се тие, кои и самите ги прогонуваат „велеиздајниците“. И кај нас се велеиздајници оние кои ја уништуваат правата народна слобода. Тоа се „велеиздајници“, претставници на династиските интереси, кои бараат една земја да се распадне во интерес на друга. На балканската конференција ние изрековме парола наспроти династиските интереси на династијата и на сепаратизмот — нека нестанат границите меѓу балканските држави, а тие да се претопат во федеративно републиканско тело“.

Наредниот ден Туцовиќ зборувал на социјалистичкиот собир во Загреб и изразил „длабока желба на целиот српски пролетеријат со своите браќа во Хрватска да биде во што потесни врски“. При тоа Туцовиќ истакнал „дека српската партија, која тешко се бори, може од другарите во Хрватска и Славонија да црпи нови сили, а и хрватските другари можат од наша-

та борба да црпат нови поттикнувања“. При својот престој во Загреб Туцовиќ дошол во поблизок контакт со хрватските социјалисти и ги поканил на соработка во „Борба“. Ако ги ставиме пострана повеќе кратки дописи од Хрватска и Славонија, „Борба“ донела и неколку статии напишани од првенците на хрватската социјална демократија, во кои тие ги изнесуваат своите становишта за најкрупните актуелни политички проблеми. Меѓу нив посебно е карактеристична статијата — уводник на Јурај Деметровиќ „Апсолутизмот во Хрватска и состојбата во Австро-Унгарската монархија („Борба“, 1. мај 1912), во која тој ги изнесува истите свои австромарксистички идеи, што ги застапувал на Тиволската конференција во Љубљана и на балканската социјалистичка конференција во Белград. Иако го осудил воведувањето на апсолутистичкиот режим во Хрватска, Деметровиќ сепак не еволуирал во своите политички сфаќања и останал на своите австромарксистички позиции:

Австро-Унгарија, има, значи, двојна можност: или дуализмот да го замени, и тоа што побрзо, со федерација на слободни народи, или да се подготви за целосна ликвидација (...). Апсолутизмот во Хрватска според тоа, ја покажува само акутноста на австро-унгарската криза. Нека трае тој колку што сака долго, тој не значи ништо повеќе ниту помалку, туку дека Австро-Унгарија мора да постане федеративна држава или воопшто ќе ја нема“.

Посебно паѓа в очи што Туцовиќ ја објавил оваа статија од Деметровиќ на уводното место во „Борба“ без било каков коментар. Очигледно дека со изнесеното во статијата тој не можел да се согласи, бидејќи стоел на марксистичко-ленинистички позиции. Како малку кој од тогашните социјалисти во Србија, Туцовиќ имал разбирање за исклучително тешката положба на социјалната демократија во Хрватска воопшто, а посебно во времето на апсолутистичкиот режим на комесарот Цувај и затоа на страниците на „Борба“ давал публицитет на овие статии и дописи од Хрватска, во кои се критикувал овој реакционерен режим. Набрзо по објавувањето на статијата на Деметровиќ „Борба“ донела уште еден напис од редовите на хрватските социјалдемократи, напишана од Вилим Букшег, во кој на уште поостар начин се жигосува апсолутистичкиот режим во Хрватска. Сето тоа ја покажува широкоградоста на Туцовиќ и разбирањето за исклучително тешката положба на работничкото движење во Хрватска и во другите југословенски земји под австроунгарска власт, бидејќи „Борба“ плански објавувала статии и дописи не само од Хрватска, туку и од Војводина, Босна и Херцеговина, Далмација, Истра и Словенија, зложувајќи се за заедничка борба на сите јужнословенски народи против истоветниот непријател.

IV. Македонското прашање

Уште Светозар Марковиќ ја пропагирал замислата за српско-бугарска федерација и наишол на срдечен одзив кај напредната бугарска јавност. Туцовиќ отишол крупен чекор понапред. Неговата концепција за балканската федерација е прифатена не само од бугарските социјалисти туку и од останатите демократски сили во Бугарија и тоа со воодушевување. Во Софија и во Белград дошло до спонтани манифестации на јужнословенското братство и балканската солидарност. Престојот на Димитрие Туцовиќ и Драгиша Лапчевиќ во Софија и на Васил Коларов во Белград 1910 година ги разбранувале и широките народни маси.

Една година пред првата балканска војна Туцовиќ пишува циклус од статии под наслов „Буржоаската и пролетерската Србија“ („Борба“, 16. 1. 1911), во кои ја подвргнал на критичка анализа целокупната внатрешна и надворешна политика на српската буржоазија, односно на тогашната радикална влада на Никола Пашиќ, кој и според „државната и партиската положба несомнено претставувал најизразит претставник на режимот...“ Туцовиќ остро станува против приврзаниците на „војнички силната Србија“ и развива своја теза:

„Балканските државички можат да влијаат врз евентуалниот поволен тек на промените на Балканот само под услов да ги здружат сите сили во една демократска заедница на слободни балкански народи“. Туцовиќ го цитирал карактеристичното мислење на рускиот дипломат Тактичев, кое јасно ги открива правите причини, зашто царистичка Русија е против создавањето на балканска федерација: „Многу поопасно за нас би било формирањето на федерација меѓу трите држави: Србија, Румунија и Бугарија. Со тоа дефинитивно би ни бил попречен патот кон мореузите и би можел да служи како моќно оружје во рацете на нашите противници“. На оваа царистичка теза Туцовиќ ја спротивставува својата противтеза: „Наспроти равнотежата на слабите, балканските државички мораат да ја подигнат рамнотежата на здружените“.

Младотурскиот режим исто така формално ја прифатил концепцијата за создавање балканска федерација, но само од тактички причини, со цел на тој начин и натаму да ја одржи својата власт над европска Турција. Туцовиќ веднаш ги насетил крајните намери на младотурското заложување за формирање балканска федерација и се спротивставил на нивните тактички маневри со следните свои аргументи:

„Балканската федерација би овозможила слобода и благосостојба на сите народи на Балканот. Тоа е вистината. Но уште поголема и уште покрупна е вистината, која пролетаријатот секогаш треба да ја има на ум, а тоа е следната: Балкан-

ската федерација балканските држави ќе можат да ја остварат дури тогаш и само тогаш, кога во нив во полна мерка ќе владеат слободата и демократијата, кога народите ќе управуваат со своите судбини, а не нивните капиталисти“.

Младотурските реформатори ја замислувале балканската федерација со седиште во Цариград како главен град на федерацијата, и во крајна линија, под хегемонија на Турција. Спротивно на тоа, Туцовиќ ја замислувал балканската федерација како заедница на еднакви и рамноправни народи, без било чија доминација или хегемонија. Додека владите на балканските држави барале воени пактови и царски сојузи, дотогаш Туцовиќ во името на социјалистичката демократија поставувал пошироки, посеопфатни и далекусежни барања: „Бараме да престанат меѓусебните борби, да замолчат себичните интереси на разните класи и династии. Бараме на Балканот да се изврши едно групирање, кое ќе ни овозможи сами да одлучуваме за сопствената судбина (...). Тоа што ние го бараме не се специјални договори, туку големи политички и стопански заедници, една федерација на демократски републики во која нема да се знае за политички и стопански граници“.

Балканските војни 1912—1913 година извојуваа територијални проширувања на балканските држави, но не донесоа социјалистичко решение на балканското прашање: остварување на концепцијата на Туцовиќ за федерација на балканските социјалистички републики. Поради прашањето на спорната зона во Македонија, врз која имаа свои барања и апетити и Србија и Бугарија, доаѓа до братоубиствена војна меѓу балканските сојузници, поради што прашањето за создавањето на балканската федерација повторно е фимнато од дневен ред. „Борба“ на Туцовиќ донесува еден карактеристичен уводник, без потпис, но кој најверојатно го напишал тој самиот, во кој се констатираат следните факти:

„Српскиот народ излегол од балканските војни осакатен и осиромашен (...). Едногодишната борба ја скрши во народот физичката сила и во земјата владее општа малаксалост и незаинтересираност. Овие моменти се искористуваат за свои цели во истовреме: буржоазијата со својата влада и милитаризмот“.

Уводничарот во „Борба“ на следниот начин го определува ставот на социјалната демократија спрема новиот режим во Македонија:

„Ние мораме против овој режим да поведеме одлучна борба. А режим кој во новите краевии би ги отстранил сите опасности од внатрешни судири, кој би го овозможил преминот од феудално во модерно стопанство, кој би ја спречил пљачката на буржоазијата и би го запрел јакнењето на милитаризмот, кој брзо би пробил пат за зближување и создавање федераци-

ја на балканските народи, е единствено демократскиот режим со целосна и еднаква слобода за сите жители без оглед од која вера се и на која народност ѝ припаѓаат“.

Туцовиќ отишол крупен чекор напред пред сите свои современици. Во тие денови, кога владините агенти уште повеќе го продлабочувале јазот меѓу Србите и Бугарите, Туцовиќ ги напишал и следните храбри зборови:

„Во многу внатрешни и надворешни кризи милитаризмот бил тој кој го кажувал пресудниот збор. Со својата политичка надмоќност во балканските земји милитаризмот подигна редок споменик на Брегалница. Да беше способна буржоазијата на балканските земји да ја заузда својата себична сепаратистичка желба и настојувања во полза на заедничките интереси, на бреговите на таа река не ќе беше ископана голема гробница, во која денес лежат покопани најдобрите изгледи и шанси за заедничката иднина на балканските народи“.

Добро упатен во внатрешната и надворешната политика на владеачката класа, Туцовиќ бил детално информиран дека покрај белградските милитаристи (односно „офицерската каста“, како што имал обичај да каже) дел од одговорноста што дошло до братоубиствена војна лежи и на владата на Пашиќ и на Радикалната странка. Туцовиќ бил во право кога вака остро истапил против Пашиќевата политика:

„Тоа што кај Радикалната партија беше вредно, што дигеше со младоста и демократизмот на буржоазијата која се подигнува и се бори за победа, тоа е денес покопано. Нема да биде чудно ако наскоро се струполат в гробот врз кој се надвиснале и остатоците на партијата, која се издала самата себе си и ги изневерила најважните и најбитните очекувања на својата војска?“.

Поновите архивски истражувања и историските проучувања јасно покажуваат дека вистинскиот творец на балканскиот сојуз не бил Никола Пашиќ — како што порано се мислело, туку Милован Миловановиќ. Во својата монографија за него Димитрија Ѓорѓевиќ сосема точно констатира: „Балканскиот сојуз претставува круна на Миловановиќевото работење, тој претставува негово животнo дело (...). Српско-бугарскиот сојуз одиграл голема улога во историскиот развој на балканските народи. Миловановиќ ја почувствувал таа потреба и не се двоумел во определбата да се заложат за нејзината реализација. Тој својата задача успешно ја извршил, а потоа слегол од историската сцена“. Ако судбоносната 1913 година на чело на српската влада и министер за надворешни работи беше еден Милован Миловановиќ, прашање е дали воопшто ќе дојдеше до братоубиствената војна на Балканот: Пашиќ пред себе ги имал исклучиво интересите на српската буржоазија, Миловановиќ водел сметка и за пошироките јужнословенски и балкански цели, иако и тој стоел на исти класни позиции.

Туцовиќ го замислувал решението на македонското прашање во рамките на балканската федерација, така што Македонија би претставувала една засебна единица во таа идна федерација на балканските социјалистички републики. Во тогашните услови за развој на политичката мисла во Србија, ни Туцовиќ не бил во состојба да го согледа постоењето на македонската нација, како што ни цела деценија подоцна, во новите општествено-политички прилики, не ја согледал ниту Симо Марковиќ, како што тоа го утврдува Кирил Миљовски. Посматрајќи го и проучувајќи го развојот на македонското прашање од историска ретроспектива и од новите аспекти, Данчо Зографски дошол до следните заклучоци:

„Прво, Туцовиќевите сфаќања за македонското национално прашање не прераснале во потполно заокружена целина, туку само повремено (претежно) настанувале во врска со определени настани и појави; второ, појавата на националните превирања и тенденции за еманципација во балканските земји и во Македонија Туцовиќ ја толкувал како резултат на капиталистичкиот развиток и побрзото економско и културно поврзување на населението; трето, во времето и непосредно по младоторската револуција Туцовиќ од аспектот на Македонија, која инаку ја нарекувал огниште и главна потпора на револуцијата, гледал како на мешавина на припадници на балканските нации, испуштајќи го од вид, како и останатите балкански социјалисти, процесот на создавање посебна национална физиономија и индивидуалност на македонскиот народ; четврто, непосредното запознавање со реалноста, расположението и сфаќањата и чувствата на народните маси за време на својот престој во Македонија во времето на балканските војни придонело за еволуција на Туцовиќевите сфаќања за националниот карактер и иднината на македонското население, кои во значителна мерка се надоврзувале на „теоријата“ во српската граѓанска наука (особено Ј. Цвијиќ) за националната аморфност и неопределеност на македонскиот народ; петто, иако не бил во состојба да ги согледа резултатите, манифестациите и тенденциите на национално-политичката интелигенција на македонскиот народ, Туцовиќ бил непомирлив противник на поделба и анексијата на Македонија, заложувајќи се за најшироко право на слободно демократско самоопределување и за посебен третман и државно-правен статус на Македонија како автономна единица, било во рамките на Балканската или источната федерација...“

Меѓутоа, Туцовиќ позитивно влијаел не само врз македонските социјалисти туку и врз широките маси на македонскиот народ во правец на јакнење на балканската солидарност и согледувањето на нужноста од формирање јужнословенска федерација и балканска конфедерација. Концепциите на Туцовиќ индиректно влијаеле врз формирањето на Социјалистич-

ката федерација (Fédération socialiste), формирана во Солун 1909 година. Оваа политичка организација имала за цел да го опфати пролетеријатот од сите народи и народности на балканските земји и да ги организира во секции — фракции. Според истражувањата на Тодор Симовски, Социјалистичката федерација најмногу соработувала со српските социјалисти, членови на Социјалдемократската партија на Србија:

„Колку била голема соработката со српските социјалисти се гледа и од претресот кој на 24 јуни 1918 година е извршен во станот на Аврам Бенарој од страна на српската полиција во Солун (...) Од сослущувањето на Бенарој и српскиот војник социјалист Влајко Тодиќ, од пронајдените материјали и кореспонденцијата на српските социјалистички лидери, кои одеа преку Бенарој и Fédération, може да се види дека Fédération не само што помогнала во дистрибуцијата на забранетиот социјалистички весник на српските социјалисти „Будуќност“, туку одржувал врски меѓу српските социјалисти на фронтот и со тие кои се наоѓале во Париз“.

Од посебно значење е советувањето на претставниците на скоро сите секции на Социјалистичката федерација од 7 мај 1917 година. Од овој собир објавен е значаен проглас, во кој отворено се осудува војната и се бара решение за Источното прашање во рамките на балканската социјалистичка федерација. Според истражувањата на Сергеј Димитријевиќ

„Заедничкиот антивоен став на балканските социјалисти, нивниот активен отпор во името на работничката класа од нивните земји и меѓународната пролетерска солидарност, го условиле нивното учество во разни меѓународни групирања со исти или слични ориентации. Сите балкански социјалистички партии ги врзувале своите антивоени акции за своето барање, постојано повторувано и обновувано, за создавање балканска социјалистичка федерација“.

Оваа ориентација ги зафатила не само социјалистичките редови на балканските народи, туку и левото крило на граѓанските демократски странки и групи, каде што сè повеќе се закоренувало сфаќањето и сознанието дека Источното прашање може на најцелисходен начин да се реши во рамките на балканската федерација или конфедерација.

V. Албанското прашање

Во времето на балканските војни се поставило како актуелно и прашањето за припадноста на Албанија. Тоа прашање особено се заострило при тнр. Скадарска криза во 1913 година. Претензии кон Албанија имале Австро-Унгарија, Италија, Црна Гора, Србија и Грција, се разбира секоја држава од свои

посебни интереси и мотиви. Српските експанзионистички аспирации во своите книги за албанското прашање ги застапувале Стојан Протиќ и Владан Ѓорѓевиќ. Тие ги превеле своите дела и на германски јазик со цел за своите ставови да ја известат и западноевропската јавност. Нивните книги го поттикнале Туцовиќ и тој да го обработи албанскиот проблем, но да го осветли од марксистички позиции. За својата студија Туцовиќ се служел со обилна литература на српскохрватски и на странски јазици, а пропагувал и низ еден дел на Албанија, прибирајќи на теренот податоци за својата студија. На крајот од своите остроумни критички изнесувања Туцовиќ дошол до заклучокот: дека борбата што денес ја води албанското племе е природна, неизбежна историска борба за еден поинаков политички живот од тој што го имале под Турција...“ Туцовиќ се заложува за тоа и Албанија да постане засебна единица во идната балканска федерација „врз основа на целосна демократија и потполна еднаквост“.

Според оценката на Херман Вендел, еден од најдобрите познавачи на балканската проблематика меѓу западноевропските историчари меѓу двете светски војни, Туцовиќ дал „во едно тенко дело така остроумно историско и социолошко согледување на албанското прашање, какво што залудно може да се бара и во дебели томови...“

Душан Недељковиќ анализирајќи ја и оценувајќи Туцовиќевата книга „Србија и Албанија“ (1914) од аспект на марксистичката филозофија, ја земал во одбрана од неоснованите приговори и произволни толкувања на дел од тогашната српска граѓанска интелигенција.

„Токму затоа што Туцовиќ и со него српската Социјалдемократска партија така цврсто се држеле кон определени закони, принципи и перспективи што марксистичката „наука за социјализмот“ ги откривала и за кои тие констатирале дека „историските настани ги потврдуваат“, доживеале интелектуалните претставници на либералната буржоазија на Србија да ги наречат плитки догматичари и доктринари кои слепо талкаат зад мислењата на странските социјалистички водачи. И токму еден таков остер напад од „Српски книжевен гласник“ на Туцовиќ и неговата книга за Албанија, пишуваната токму во револуционерната перспектива која марксистичката „наука за социјализмот“ ја отворала за пролетаријатот и народите на Балканот, му пружил прилика на Димитрие Туцовиќ да ја напише својата статија „Догма или теорија“, која би можеле да ја наречеме Туцовиќев научен и историски тестамент“.

Како и сам да го претчувствувал својот крај, Туцовиќ во својот полемички спис („Борба“ од 16. април 1914) со разбирлива гордост и оправдана самосвест ја согледал афирмацијата на сопствената концепција за балканската федерација:

„Познавањето на оваа земја и овој народ стои во обратна пропорција со бројот на книгите кои зборуваат за нив. Не е тоа судбина само на Арбанашкото прашање. До скоро и за Балканското прашање во социјалистичкиот свет можеше да се слушне понекогаш мислење кое боледува од недоволното познавање на работите. Што тоа денес го нема повеќе, тоа е заслуга на нас социјалдемократите на Балканот. Прочуената резолуција на Базелскиот конгрес, која со толку респект се однесува кон балканските народи, во поглед на Балканското прашање се застапувала за становиштето што било утврдено на првата социјалдемократска балканска конференција одржана во Белград 1909 година. Во односите спрема Балканот Интернационалата денес го одредува своето држење зависно од гледиштето што ние сме го изградиле на Балканот“.

И колку што меѓународната состојба сè повеќе се влошувала и антагонизмот меѓу балканските држави се заострувал, толку српските социјалисти сè посилено ја нагласувале потребата за мирно решавање на сите спорни прашања на Балканот. На вонредната седница на Народната скупштина одржана во Ниш на 31 јули 1914 година, по повод објавувањето војна на Србија од страна на Австро-Унгарија, дошло до остер судир меѓу Никола Пашиќ и социјалистичките пратеници Драгиша Лапчевиќ и Тришо Кацлеровиќ, кои ја повикале владата, „да ја промени својата политика, да се зафати со активности кои ќе доведат до формирање федерација на Балканот“. Полемизирајќи со Кацлеровиќ и Лапчевиќ, Пашиќ тврдел дека идејата за балканска федерација не нашла одзив ниту кај еден балкански народ и ги нарекол социјалистите „бунтовници“ и „велеиздајници“. Лапчевиќ повторно се јавил за збор и истакнал дека единствено балканската федерација би можела да им ја пружи на балканските народи потребната заштита од агресијата на големите империјалистички сили. Против социјалистите истапил и Стојан Протиќ, министер за внатрешни работи. По завршената дискусија се минало на гласање за владиниот нацрт адреса до регентот Александар. Против адресата гласале само социјалистичките пратеници.

VI. За балканска Швајцарија

На почетокот на војната во јавноста допрела уште една концепција за балканската заедница, но дијаметрално спротивна на Туцовиќевата концепција. Тоа е националистичката концепција на групата околу белградскиот весник „*Пијемонт*“ (1915). Додека Туцовиќ се залагал за заедница на слободни, еднакви и рамноправни народи, дотогаш „пијемонташите“ се заложувале за заедница под хегемонија на Белград и доминација на

Велика Србија, „балкански Пијемонт“. Тоа биле две сосема спротивни гледишта, два антипода, два света.

Иако Социјалистичката партија на Србија начелно се борела против војната, иако нејзините претставници во Народната скупштина зборувале и гласале против владиното барање за нови воени кредити, таа сепак не ги повикала војниците да дезертираат, затоа што Србија била нападната од страна на една голема империјалистичка сила и затоа што водела одбранбена војна. Од Туцовиќ па до најмладите членови на партијата, сите сметале дека им е патриотска должност да останат со народот и уз него да се борат заедно со народите мас испротив освојувачката агресија. Меѓу жртвите на војната се нашле и многу организирани членови на партијата. Меѓу погинатите бил и самиот Туцовиќ, кој најмногу се борел против милитаризмот, и кој загинал уште на почетокот на војната, на 20 ноември 1914 година. Само на шест дена пред загинувањето, тој во својот воен дневник забележал дека сараевскиот атентат е добродојден на Австро-Унгарија како повод за војна, за да ја одвои Србија од Јадранското море и повторно да ја скара со Бугарија но и по сè што се случило на Балканот единствен спас за балканските народи е балканската федерација.

Туцовиќевата концепција за балканска федерација доживеала своја прва афирмација на големиот меѓубалкански митинг во Софија на 7 март 1915 година. На митингот под претседателство на Димитар Благоев, основачот на Социјалдемократската партија на Бугарија, зборувале претставниците на работничките партии на Бугарија, Румунија и Србија, пропагирајќи престанување на војната, склучување мир и формирање федерација на балканските социјалистички републики.

Втора афирмација на Туцовиќевата концепција претставува втората балканска социјалдемократска конференција, која е одржана во Букурешт на 19, 20 и 21 јули 1915 година. Поради организациони подготовки на овој собир во Ниш неколку дена боравел и Ѓорѓи Димитров и во таа прилика напишал и објавил значајна статија за балканската федерација („Радничке новине“, 25. II. 1915). Пашиќевата влада не дозволила ниту еден од српските социјалисти да отпатува во Букурешт и да земе учество во работата на конференцијата. Со активно учество на ромунските, бугарските и грчките социјалисти и со телеграфска согласност на српските социјалисти конференцијата донела одлука за формирање Балканска работничка социјалистичка федерација.

Туцовиќ со својата концепција за балканската федерација уште за време на својот живот стекнал заслужено признание не само кај социјалистите од балканските народи, туку и во редот на големата меѓународна социјалистичка јавност. Карл

Каутски му упатил на Туцовиќ едно писмо, датирано во Берлин на 13 септември 1913 година, во кое истакнува дека српската социјална демократија „добила потполно за право, и многу побрзо отколку што сите мислевме, кога уште пред војната енергично го изнела уверувањето дека има само еден пат за решавање на балканското прашање, а тоа е: Федеративна Балканска Република“. Каутски подвлекува дека во новонастанатите услови ниту една од балканските држави не може да ја наметне својата хегемонија врз останатите балкански држави.

„И ако имало во Бугарија по некој кој сонувал дека таа земја ќе ја игра улогата на Балканскиот полуостров што ја играла Прусија за обединувањето на Германија, тој сон сега засекогаш е изгубен. Но тогаш Балканската Република постанува дотолку повеќе една неоддолива практична нужност, една нужност за сите народи на Балканот, но која согледува и пропагира само социјална демократија“.

Каутски сметал дека Прусија и Пијемонт не се и не треба да бидат примери и обрасци за балканските држави и балканските земји дека обединувањето во една поголема економска и политичка целина не може и нема да се оствари под доминацијата на една балканска држава и еден балкански народ над останатите држави и народи, туку само во рамките на федерација на слободните и рамноправни балкански републики и тоа не буржоаски туку социјалистички, точно така како што тоа го замислил и образложил Димитрие Туцовиќ.

Нешто подоцна, во виорот на првата светска војна, расправајќи за националното прашање кај јужнословенските и балканските народи, Каутски во 1917 година повторно се сетил на Туцовиќ и првата социјалдемократска балканска конференција, и со најголемо признание го истакнал историското значење на резолуцијата на претставниците на балканските работнички партии, донесена во таа прилика:

„Таа барала обединување не само на јужнословенските држави, туку на сите балкански држави воопшто во една федеративна република. Таквата државна творба би постанала суверено средство балканското прашање, а тоа значи мешањето на европските големи сили во односите на балканските народи, за секогаш да биде отстрането (...) Една формула за нова република пружа Швајцарија, една балканска Швајцарија, но никаква монархиска Швајцарија“.

Каутски го наведува како уверлив аргумент за својата теза искуството од поблиското минато:

„Балканскиот сојуз на владарите се распаднал непосредно по неговото создавање и пред реално да стапи на сила и се завршил со една крвава војна на сојузените браќа меѓу себе (...) Можеби најефикасни материјални гаранции за трај-

носта на мирот на Балканот не можат да се создаваат со промените на границите, туку само со јакнење на демократските елементи меѓу балканските народи. Доколку пак начинот на завршувањето на војната ги зацврсти овие елементи и ги ослаби нивните противници, толку и мирот ќе биде поцврст. Во тоа се состои правата материјална гаранција која интернационалниот социјализам треба да ја поттикнува — и не само на Балканот“.

Каутски, и покрај сите свои идеолошки застранувања и скршнувања ја има заслугата што бил еден од исклучоците меѓу тогашните германски социјалисти, кој ја почувствувал суштината на балканското прашање и остро согледал во што се состојат елементите на овој проблем. Додека австромарксистите барале решенија во рамките на културно-националните автономии во рамките на Австро-Унгарија, додека Жан Жорес со една група француски социјалисти бил туркофил, останувајќи глув и нем за слободарските стремежи на угнетените балкански народи, дотогаш Каутски, и покрај сите свои тешки внатрешни спротивности, бил еден од ретките лидери на Интернационалата кој почувствувал дека Туцовиќевата концепција за балканската федерација одговара не само на интересите и потребите на подјармените балкански народи, туку дека силно ги пробива новите патишта кон победата на социјализмот во општествено заостанатите и економски неразвиените земји на југоисточна Европа, кои треба да се подготват за општествена преобразба, според зборовите на Карл Маркс: „Ако навистина никогаш нема да се жнее, мора да се обрне најголемо внимание кога се обработува земјата и кога се сее семето“.

Превел од српско-хрватски јазик

Јован С. СТОЈАНОВСКИ

Kosta MILUTINOVIC

D. TUCOVIĆ'S VISION FOR FEDERATION OF THE BALKAN SOCIALIST REPUBLICS

S u m m a r y

In the historical development of the working class and socialist thought not only in Serbia but all over the whole Slavic South up to the First World War the most outstanding place belongs to D. Tucović. As an entirely formed marxist, Tucović stood high in the contemporary marxistic thought and class working movement with the great European peoples.

Within the frameworks of the wide complex of Tucović's revolutionary marxism, one of the central events the Balkan question took part. Tucović went even a step ahead than Sv. Marković in setting of this question and stronger made difference between the bourgeois and socialist conceptions for solution of this complex question. His conception for Balkan federation does not correspond only to the interests and needs of the oppressed Balkan peoples, but opens new ways towards victory of socialism in the socially backwarded and economically underdeveloped countries of South East Europe, which should prepare for the forthcoming social transformation.